

Taisnīgas nodokļu politikas seminārs

Rīgā, 2018. gada 19. aprīlī

Kopsavilkums

2018. gada 19. aprīlī Eiropas Komisijas Nodokļu politikas un muitas savienības ģenerāldirektorāts (DG TAXUD) Rīgā, Latvijā, organizēja pirmo no pieciem *Taisnīgas nodokļu politikas semināriem*, ko 2018. gadā ir iecerēts rīkot vairākās Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīs. Rīgā notikušais seminārs pulcēja vairāk nekā 70 dalībniekus, t.sk. vietējos politikas veidotājus, nevalstiskā sektora pārstāvjus, akadēmiķus, kā arī ES institūciju pārstāvjus.

Diskusijas galvenais mērķis bija veicināt pieredzes apmaiņu starp ES ierēdņiem, valsts sektora pārstāvjiem Latvijā, kā arī privāto un nevalstisko sektoru, lai gūtu labāku savstarpējo izpratni par vietējiem, kā arī Eiropas līmeņa izaicinājumiem un iespējām saistībā ar taisnīgākas nodokļu politikas ieviešanu.

Semināru atklāja un vadīja Latvijas Ārpolitikas institūta pētnieks Eiropas integrācijas jomā Aldis Austers.

Kā pirmais Eiropas Komisijas pārstāvis ar ievadvārdiem uzstājās Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā vadītājas vietnieks Andris Kužnieks.

Galveno uzrunu teica DG TAXUD Taksācijas, Nodokļu koordinācijas un ekonomiskās analīzes un novērtēšanas direktorāta direktors Valērs Mutaljē (*Valère Moutalier*). Tās fokusā bija Eiropas Komisijas darba kārtība nodokļu jomā ar uzsvaru uz a) **caurskatāmības veicināšanu**; b) **efektivitāti** un c) **taisnīgu konkurenci**.

Uzsverot, ka Eiropas Komisijas mērķis, pavisam noteikti nav visaptveroša ES dalībvalstu nodokļu sistēmu harmonizācija, DG TAXUD direktors paskaidroja, ka tomēr ir vairākas konkrētas lietas, kas varētu radikāli uzlabot situāciju nodokļu jomā visā ES. "Dalībvalstis pašlaik apspriež priekšlikumu izveidot **Kopējo konsolidētā uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzi (KKUINB)**, un mēs esam pilnībā pārliecināti, ka tas ir tas, kas nepieciešams, lai Eiropas Savienībā nākotnē varētu veidotu taisnīgu,

stabilu un konkurētspējīgu nodokļu sistēmu. KKUINB nodrošinās vienotus principus pēc kā aprēķināt uzņēmumu peļņu, no kuras iekasēt nodokļus, tādējādi vienkāršojot noteikumus, kas attiecināmi uz pārrobežu uzņēmumiem. Tie vairs nebūs pakļauti valstu dažādām prasībām, bet gan vienai vienotai sistēmai. Dalībvalstīm joprojām būs plaša rīcības brīvība piemērot dažādus nodokļu atvieglojumus un organizēt nodokļu vidi maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU), vadoties pēc ekonomiskajiem apstākļiem un valsts nacionālajām interesēm. "Ir aprēķināts, ka KKUINB varētu palielināt investīcijas ES par 3,4% un iekšzemes kopproduktu par 1,2%", norādīja direktors.

Vēl viena nozīmīga joma, kurai savā runā pievērsās DG TAXUD direktors bija **nodokļu uzlikšana digitālajā ekonomikā**. "Digitālie uzņēmumi aug daudz ātrāk nekā ekonomika kopumā, tomēr pašreiz tie maksā tikai apmēram pusi no faktiskās nodokļu likmes, ko samaksā parastie uzņēmumi. Mēs turpinām uz digitālajiem uzņēmumiem attiecināt noteikumus, kas izstrādāti pirms interneta ēras" – V. Mutaljšē. Eiropas Komisija ir izstrādājusi risinājumus digitālās ekonomikas taisnīgai un efektīvai aplikšanai ar nodokļiem, un dalībvalstis ir mudinātas uzlabot savas nodokļu politikas, lai tās būtu atbilstīgākas jaunajiem uzņēmumu peļņas ieguves veidiem.

Atklāšanas uzrunām sekoja divas paneļdiskusijas –

1. paneļdiskusija: Taisnīga nodokļu politika – kam par to jāatbild?

Vai jautājums par taisnīgu nodokļu sistēmu ir risināms nacionālā, ES vai starptautiskā līmenī?

Kāda loma taisnīgas nodokļu sistēmas veidošanā ir pilsoniskajai sabiedrībai?

Runātāji:

Raimonds Aleksejenko, Ekonomikas ministrija

Zlata Elksniņa-Zaščirinska, Ārvalstu investoru padome Latvijā

Liene Gātere, Delna

2. paneļdiskusija: Taisnīga nodokļu politika – iespējas uz izaicinājumi.

Kādi pasākumi būtu jāveic, lai nodrošinātu taisnīgāku nodokļu politiku - tagad un nākotnē?

Kā dažādi dalībnieki varētu labāk sadarboties, lai to nodrošinātu?

Runātāji:

Astra Kajāne, Finanšu ministrija

Kārlis Ketners, Banku augstskola

Inese Vaivare, Lapas

Katrā paneldiskusijā runātājiem tika lūgts izteikt viņu viedokli attiecībā uz diviem iepriekšminētajiem jautājumiem. Kopā semināra uzmanības centrā bija četri iepriekšminētie jautājumi. Arī visiem cilvēkiem, kas atradās publikā, bija iespēja iesaistīties diskusijā, uzdodot jautājumus galvenajiem runātājiem, kā arī visiem bija dota papildu iespēja iesniegt Eiropas Komisijai anonīmas atbildes un sīkākus komentārus attiecībā uz šiem četriem jautājumiem, aizpildot aptaujas anketu. Kopā tika saņemtas anketas no 24 personām un šajā ziņojumā ir apkopoti galvenie atzinumi, kas izskanēja gan diskusijas gaitā, gan tika nodoti Eiropas Komisijai ar anonīmo anketu starpniecību.

1) Vai jautājums par taisnīgu nodokļu sistēmu ir risināms nacionālā, ES vai starptautiskā līmenī?

Aktīvākas diskusijas rosināšanai, uzsākot 1. paneldiskusiju, moderators aicināja semināra dalībniekus veikt balsojumu attiecībā uz šo pirmo jautājumu, izmantojot trīs dažādu krāsu kartītes. Apmēram puse no publikas, kas iesaistījās šajā balsojumā, t.i. 20 cilvēki, uzskatīja, ka jautājums par taisnīgu nodokļu sistēmu būtu risināms ES līmenī. Savukārt 12 cilvēki balsoja par starptautisko līmeni; un 9 – par nacionālo līmeni. Tomēr daļa no publikas balsojumā īsti neiesaistījās un nepacēla nevienu no kartītēm.

Daļa no šiem cilvēkiem, kā arī dažas no personām, kas sākotnēji tomēr nobalsoja, savus uzskatus sīkāk izklāstīja rakstiskajās atbildēs un šos viedokļus labi atspoguļoja arī Ekonomikas ministrijas pārstāvja Raimonda Aleksejenko tūlītējais komentārs, ka "katram konkrētajam jautājumam būs savs atbilstošākais līmenis, kurā to risināt. Ir nodokļu lietas, kuras neizbēgami jārisina ES līmenī, piem. kas attiecas uz apmaiņu ar datiem; tomēr citas lietas, kas attiecās uz nodokļu iekasēšanu un saistītiem administratīviem jautājumiem, bieži vien jārisina nacionālā līmenī."

"Nodokļu politika tik tiešām ir sarežģītā, jo īpaši, ja runa ir par 28 dalībvalstīm, kurās katrā ir citāda makroekonomiskā un sociālā situācija. Mums jārunā par šo sarežģītību", atzina arī DG TAXUD direktors V. Mutaljē.

Tomēr viedoklis, kas bieži izskanēja rakstveida anketās, norādīja uz to, ka pārāk liela izplūšana sarežģītībā arī varētu nebūt īpaši laba lieta. Dažādos līmeņos attiecināmai nodokļu sistēmai jābūt viegli saprotamai arī indivīdiem un MVU, kuriem, iespējams, nav līdzvērtīga kapacitāte un resursi, lai piesaistītu nodokļu konsultantu pakalpojumus.

Kas attiecās uz pamatprincipiem pēc kuriem vadīties, lemjot par to, kurā līmenī risināt jautājumus par taisnīgāku nodokļu politiku, visbiežāk izskanēja sekojošie atzinumi:

- ✚ "Think global, act local", proti, vienošanās par galvenajiem principiem un vadlīnijām būtu jāpanāk starptautiskā un ES līmenī, tomēr rīcībpolitikai un īstenošanai jānorit vietējā līmenī.
- ✚ Iesaiste sarunās plašākā starptautiskā līmenī ir būtiska, t.sk. Eiropas sadarbības un attīstības organizācijā (OECD) un Apvienoto Nāciju Organizācijā (ANO); un ir īpaši svarīga, ka Eiropas Savienībai šajās organizācijās ir vienota balss.

Kamēr daļa no respondentiem sliecās ieteikt, ka ES būtu jāuzņemas lielāka uzraudzības loma pār valstu nodokļu politikām, lai sekmētu to taisnīgumu un efektivitāti, galvenais to respondentu arguments, kuri tomēr uzstāja uz lielāku pašnoteikšanas brīvību dalībvalstu līmenī, bija balstīts uz apsvērumiem par ekonomisko konkurētspēju. "Katrai valstij ir savs attīstības līmenis un atšķirīga izpratne par to, ko nozīmē taisnīgums nodokļu sistēmā. Jo īpaši mazāk attīstītajām valstīm būtu jāvar piesaistīt investorus ar savu nodokļu politiku, ja tās to izvēlās un var atļauties", bija bieži izskanējis arguments šajā frontē.

Zlata Elksniņa-Zaščirinska iebilda pret šo apgalvojumu: "Izdevīga valsts nodokļu politika, protams, ir faktors, kas piesaista investorus, tomēr tas nebūt nav vienīgais iemesls, kādēļ ārvalstu investori izvēlās Latviju, un mums nevajadzētu pārspīlēt tā nozīmi." Zlatas Elksniņas-Zaščirinskas ieskatā, taisnīgai nodokļu politikai nebūt nav mazāks svars. "Tas ir nepieņemami, ka ārvalstu kapitāla uzņēmumi, kas sastāda aptuveni 25% no visiem reģistrētajiem uzņēmumiem Latvijā, samaksā vairāk nekā 50% no valstī iekasētā PVN." Z. Elksniņa-Zaščirinska uzskata, ka vienotā tirgus kopējie standarti būtu nosakāmi ES līmenī, tomēr Latvijai vajadzētu skaidrāku redzējumu par to, kas tieši būtu tās interesēs, citiem vārdiem izsakoties "jāsaprot kāds ir tā mūsu krekliņa izmērs", jo nav tādas lietas kā "one size fits all". Attiecīgi, Z. Elksniņa-Zaščirinskas ieskatā, labākie standarti t.sk. Eiropas līmenī būtu tādi, kas ir labi pielāgoti atšķirīgām vajadzībām.

2) Kāda loma taisnīgas nodokļu sistēmas veidošanā ir pilsoniskajai sabiedrībai?

Lielākā daļa respondentu atzina, ka pilsoniskajai sabiedrībai galvenokārt ir "sargsuņa" funkcija.

Transparency International Latvijas atzara biedrības "Sabiedrība par atklātību – Delna" pārstāve Liene Gātere atzīmēja, ka viņas pārstāvētā biedrība ir arī *Tax Justice Network* biedrs. Viņas ieskatā, sīkāk precizējamās arī sekojošās funkcijas:

- ✚ Sabiedrības vispārējo interešu pārstāvība; un, jo īpaši, mazāk aizsargāto grupu interešu aizstāvība;

- ✚ Sabiedrības izglītošana nodokļu politikas jomā un informēšana;
- ✚ Trauksmes cēlāju interešu aizstāvība.

Tomēr daži respondenti atzīmēja, arī, ka sabiedrības loma ir atkarīga arī no vispārējās nodokļu maksāšanas kultūras konkrētajā sabiedrībā un tās izglītības un izpratnes līmeni par taisnīgas nodokļu politikas mērķiem. Daudzi respondenti uzsvēra, ka sabiedrības locekļiem ir jāvar personīgi sajūst tiešu sasaisti starp viņu samaksātajiem nodokļiem un iemaksām sociālā nodrošinājuma sistēmā ar valsts sniegtajiem pakalpojumiem un to kvalitāti. Papildus tika minēts arī, ka atbildība par minētajām funkcijām, ko mēs piedēvējam pilsoniskajai sabiedrībā, tomēr nebūt nav vien pilsoniskās sabiedrības rokās, un galvenā atbildība attiecībā uz taisnīgas nodokļu politikas veicināšanu tomēr ir valstij un tās iestādēm.

3) Kādi pasākumi būtu jāveic, lai nodrošinātu taisnīgāku nodokļu politiku - tagad un nākotnē?

- ✚ Jāpanāk vienota izpratne par to, ko saprotam ar taisnīgu nodokļu politiku

"Objektīvi nedefinēt, kas ir taisnīga vai godīga nodokļu politika ir diezgan grūts pasākums, jo šie ir ļoti subjektīvi, kā arī politizēti koncepti. Pašreizējais diskurss rietumu politikā, kā arī nevalstiskā sektora vestā cīņā, manuprāt, nav tik daudz par taisnīgu nodokļu politiku, kā vienkārši par to, kurā valstī būtu jāmaksā nodokļi", otrās paneļdiskusijas sākumā teica Dr. oec. Prof. Kārlis Ketners. Pāris cilvēki, kas atradās gan publikā, gan bija snieguši savus komentārus rakstiskajās anketās atzīmēja arī, ka angļu val. koncepts '*fair taxation*' latviešu val. var tiks iztulkots gan kā 'godīga', gan 'taisnīga' nodokļu politika, kā tas bija noticis arī attiecībā uz dažādu šā pasākuma publicitāti. Ja runājam par 'godīgu' nodokļu politiku, tad sabiedriskais diskurss Latvijā ir vērts vairāk uz runām par ēnu ekonomiku un nodokļu nemaksāšanas apkarošanu. Tomēr sarunai par 'taisnīgu' nodokļu politiku būtu jābūt filozofiskākai, mērķētai uz izpratni arī par sociālo taisnīgumu. Lai nu kādus terminus izvēlēties, atzinums, kas izkristalizējās šīs diskusijas gaitā, bija tas, ka par tiem ir jābūt skaidrībai gan nacionālā līmenī, gan starptautiski, un, diskurss par nodokļu nemaksāšanu ir konceptuāli jānošķir no sarunas par taisnīgu nodokļu politiku. Tika atzīts, ka nodokļu nemaksāšana bieži vien var būt taisnīgas nodokļu politikas neesamības sekas. Nodokļu sistēmai ir jābūt saprotamai un sabiedrībā plaši atzinīgi novērtētai.

- ✚ Jāatrod pareizais balanss starp nodokļu politikas sarežģītību un nodokļu sistēmas efektivitāti un funkcionalitāti

Kaut arī šis atzinums tika minēts jau pirmajā paneļdiskusijā, semināra otrajā daļā par to izvērtās īpaši karstas diskusijas un Finanšu ministrijas pārstāvei Astrai Kajānei, kā arī kādreizējai Valsts ieņēmumu dienesta

vadītājam, kas atradās publikā, nācās iesaistīties ne viena vien pārmetuma un viedokļa atspeļošanā attiecībā uz pārlietu lielu sarežģītību un neskaidrību Latvijas nodokļu sistēmā. Lai gan lielākā daļa šo komentāru bija par neseno veikto nodokļu reformu Latvijā un ar to saistītām neskaidrībām, daļa atzinumu norādīja arī uz sarežģītību starptautiskajā līmenī. "Latvijai ir nodokļu konvencijas ar vairāk nekā 60 valstīm, kuras nevar vienkārši ņemt vērā, diskutējot par nodokļiem ES līmenī", paskaidroja Astra Kaļāne.

- ✚ Jāpanāk jau pašreiz spēkā esošā regulējuma efektivitāte un garantēta piemērošana

Diskusijā tika pieminētas arī vērā ņemamas problēmas ar pašreizējā ES regulējuma piemērošanu un kādreizējā Valsts ieņēmumu dienesta direktore minēja gadījumus, kad spēkā esošie noteikumi praksē nedarbojas. Tā piemēram, VID nav bijis iespējams saņemt pieprasītos datus no citām ES dalībvalstīm: "Šeit pat nav runa par dalībvalstu automātisku apmaiņšanos ar informāciju, bet gan gadījumiem, kad no atsevišķām dalībvalstīm nav bijis iespējams saņemt informāciju pēc vairākiem īpašiem pieprasījumiem un gadījumos, kad VID tā bija nepieciešama aizstāvībai Tiesā". Šādas nepilnības noved pie VID nespējas pieņemt lēmumus un attiecīgi arī klientu neapmierinātības ar VID, kas var graut uzticību un ietekmēt nodokļu maksātāju vēlmi godīgi nomaksāt nodokļus.

- ✚ Visos līmeņos jānodrošina atklātība un caurskatāmība

Tas, ka atklātība un caurskatāmībā ir īpaši svarīga un var būtiski uzlabot cilvēku uzticības līmeni nodokļu sistēmai, ir atzinums, ko īpaši uzsvēra Liene Gātere, Inese Vaivare un vairāki publikas locekļi. Diskusija par atklātību attīstījās sarunās par Latviju salīdzinājumā ar Ziemeļvalstīm un atsevišķām kaimiņvalstīm, kurās tiek publiskoti gandrīz visi dati par samaksājamiem nodokļiem. Kamēr daļa no publikas aktīvi aizstāvēja šādas sistēmas, citi izteicās piesardzīgāk un, jo īpaši anonīmajās rakstiskajās atbildēs tika uzsvērts tas, ka arī atklātībai ir jābūt ar robežām, lai netiktu izkropļotas cilvēka tiesības uz privātumu. Valērs Mutaljē šajā sakarā informēja klātesošos, ka Eiropas Komisija patlaban izstrādā jaunus priekšlikumus trauksmes cēlāju labākai aizsardzībai Eiropas Savienībā, kuros būs atrunāti arī dažādi apsvērumi attiecībā uz atklātību un caurskatāmību, t.sk. arī, lai aizsargātu uzņēmumus no dažādu sensitīvu datu neatbilstīgas atklāšanas.

- ✚ Jāpārlicinās, ka visi īstenotie pasākumi ir balstīti pētījumos un ar zinātnisku pamatojumu

"Pieņēmumi, uz kā pamata mēs izvēlamies vienu vai otru politiku, vai aizstāvam pazeminātas nodokļu likmes kā nacionālās intereses, bieži vien izrādās zinātniski nepamatoti un [jaunākajos pētījumos](#) ir secināts, ka

piem. uzskats, ka zemāki nodokļi radīs vairāk darbavietas, ir nepamatots", norādīja Liene Gātere. Politiskajiem lēmumiem attiecīgi būtu jābūt balstītiem uz faktiem un, šajā sakarā, īpaši svarīgi ir arī no valsts iestāžu puses pētniekiem nodrošināt piekļuvi dažādiem nepieciešamiem datiem. "Turklāt", piebilda Kārlis Ketners "pētījumi ir pierādījuši, ka subjektivitāte attiecībā uz nodokļu sadali ietekmē nodokļu saistību izpildi. Jo augstāks horizontālais un vertikālais taisnīgums, jo augstāka arī cilvēku apmierinātība ar samaksāto nodokļu atdevi attiecībā uz valsts nodrošinātajiem pakalpojumiem, un attiecīgi zemāka vēlme izvairīties no nodokļu nomaksas".

✚ Jānodrošina nodokļu paredzamība

Diskusijā vairākkārt tika uzsvērts arī fakts, ka uzņēmumiem īpaši svarīga ir paredzamība nodokļu sistēmā un savlaicīga nodokļu politikas izmaiņu plānošana, kam būtu jāklūst par prioritāti arī nacionālā budžeta izstrādes procesā.

✚ Jāstiprina noteikumu ievērošana un soda mehānismi

Semināra gaitā daudzkārt izskanēja kritika attiecībā uz neatbilstošiem un neefektīviem sodīšanas, kā arī noteikumu ievērošanas veicināšanas mehānismiem gan dalībvalstīs, gan Eiropas Savienībā.

Attiecībā uz Latviju vairākkārt izskanēja viedoklis, ka sodi par nodokļu nemaksāšanu ir pārāk zemi. Tika atzīmēts, ka Latvijā ēnu ekonomikas īpatsvars joprojām pārsniedz 20% un tas ir visaugstākais Baltijā. Neskatoties uz to, ka pēdējos gados ir panākts neliels progress, situācija būvniecības sektorā joprojām ir īpaši kritiska. Izskanēja vairāki viedokļi, ka arī industriju asociācijām un arodbiedrībām būtu aktīvāk jāiesaistās godīgākas nodokļu samaksas veicināšanā un jādomā par attiecīgu stimulu izveidi saviem biedriem.

Savukārt attiecībā uz situāciju ES līmenī, dažas personas nodarīja arī uz to, ka Eiropas Savienībai, vajadzētu ne tikai veidot sarakstus ar nosodāmām trešajām valstīm un beznodokļu teritorijām, bet ar rūpīgāk būtu jāpaskatās arī uz tādām ES dalībvalstīm kā Īrija, Luksemburga, Nīderlande un Malta, kuras arī praktizē dažādu ne īpaši taisnīgu nodokļu politiku.

4) Kā dažādi dalībnieki varētu labāk sadarboties, lai to nodrošinātu?

✚ Atrodot dažādus forumus biežākai un labākai komunikācijai

Attiecībā uz šo jautājumu visbiežāk izskanējusi atbilde, kas tika sniegta arī teju katrā aptaujas lapā, norādīja uz labākas komunikācijas nepieciešamību dažādos līmeņos un dažādos forumos – vietējos un

starptautiskos, iesaistot ne tikai valsts sektoru, bet arī uzņēmējus, pētniekus un pilsonisko sabiedrību.

✚ Attīstot pasākumus, kas veicina savstarpēju uzticēšanos

Vairāki aptaujas respondenti norādīja arī uz nepieciešamību labāk izglītot sabiedrību par nodokļu politikas mērķiem, kā arī domāt par citiem pasākumiem labākas savstarpējās uzticēšanās veicināšanai. Kā rakstīja viens respondents, "Consult first" jeb "vispirms jākonsultē" būtu jāklūst par jauno mantru un pamatu attieksmei nodokļu administrācijā, kas būtu jāveido pēc nīderlandiešu horizontālās monitoringa metodes principiem. Ieņēmumu dienestiem ir jāinvestē labākās attiecībās ar nodokļu maksātājiem. Ar šādām metodēm iespējams panākt lielāku pretimnākšanu uzņēmumiem, kuri varbūt atrodas kādās grūtībās vai kādu objektīvu apsvērumu dēļ noteiktajā laikā varbūt nevar iesniegt vienu vai otru atsaiti. Iepriekš par to informējot un panākot vienošanās par saistību izpildi ar individuālāku pieeju, nodokļu maksātājiem nebūtu jādzīvo pastāvīgās bailēs par iespējamiem sodiem uz saistītiem fiskāliem riskiem.

✚ Labāka jauno informācijas tehnoloģiju sniegto iespēju izmantošana

Viens no semināra dalībniekiem atzīmēja arī, ka joprojām pienācīgi netiek izmantotas visas informācijas tehnoloģiju sniegtās iespējas. Valdībām un starptautiskajām organizācijām būt jāinvestē šajās tehnoloģijās un jaunu programmatūru izveidē, kas atvieglo informācijas ievākšanu, apstrādi, nodokļu deklarāciju iesniegšanu, apmaiņu ar datiem un citus saistītos pasākumus.

Semināra noslēgumā Valērs Mutaljē DG TAXUD vārdā pateicās visiem runātājiem, dalībniekiem, organizatoriem, ziņotājiem, kā arī Eiropas Komisijas pārstāvniecībai Latvijā par viņu ieguldījumu šajā diskusijā.

prospEX®

Šo kopsavilkuma ziņojumu Eiropas Komisijai sagatavoja Prospex. Šajā ziņojumā ietvertā informācija un viedokļi nav interpretējami kā Eiropas Savienības oficiālā nostāja. Ne Eiropas Savienība, ne tās institūcijas un pakļautās struktūras, ne personas, kas darbojas to vārdā, neatbild par šajā ziņojumā ietvertās informācijas izmantošanu un no tā izrietošām sekām.